

Araştırma Makalesi / Research Article, 4(3): 11 - 22, 2023

<https://dergipark.org.tr/en/pub/batd/article/1252190>

DOI: 10.53445/batd.1252190

Geliş Tarihi: 17 Şubat 2023, Kabul Tarihi: 04 Mayıs 2023, Yayın Tarihi: 28 Ağustos 2023

Received: 17 February 2023, Accepted: 04 May 2023, Published: 28 August 2023

Covid-19 Hastalığı ile Evinde Karantinaya Giren Hastaların Tercih Ettikleri Geleneksel Yöntemlerin Belirlenmesi

Zeynep İBAER , Selma KAHRAMAN *

Harran Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi, Halk Sağlığı Hemşireliği Anabilim Dalı,

Harran, Şanlıurfa, Türkiye

*Sorumlu Yazar / Corresponding Author: Selma KAHRAMAN, e-posta: skahraman1308@gmail.com

ÖZET

Bu çalışma Covid-19 hastalığı ile evinde karantinaya giren hastaların karantina süresince tercih ettikleri geleneksel yöntemlerin belirlenmesi amacıyla tanımlayıcı olarak yapılmıştır. Araştırmanın örneklemi Ocak-Nisan 2021 tarihleri arasında Siirt Eğitim ve Araştırma Hastanesine başvuran ve RT-PCR test sonucu pozitif gelen ve filyasyonda çalışan araştırmacının hasta takibinden sorumlu olduğu 300 hasta oluşturmuştur. Veriler araştırmacı tarafından oluşturulan anket formu ile yüz- yüze toplanmıştır. Verilerin istatistiksel analizi SPSS 20.0 paket programında tanımlayıcı istatistikler, Ki-kare testi ile iki isimsel değişken arasındaki ilişki miktarını gösteren 2X2 tablolarda phi (Φ) katsayı kullanılarak değerlendirilmiştir. Covid-19'lu hastaların %59,0'ı 14 gün ya da 20 gün karantina süresi boyunca hastalığın iyileşme sürecini kısaltmak için geleneksel yöntem kullanmıştır. Geleneksel yöntem kullanan hastaların en çok %30,6'sı limon-narenciye çayı kullanmıştır. Hastaların yaş arttıkça geleneksel yöntem kullanma durumu artarken, yaş ile geleneksel yöntem arasında negatif zayıf bir ilişki bulunmuştur ($p<0,05$, $\Phi=-0,14$). Temel eğitim seviyesinde olan hastaların, üniversite veya üstü seviyesindeki hastalara göre daha fazla geleneksel yöntem kullanırken, bu iki değişken arasında negatif zayıf bir ilişki saptanmıştır ($p<0,05$, $\Phi=-0,14$).

Sonuç olarak Covid-19 hastalığı için kişilerin geleneksel yöntemlere başvurduğu ve bu yöntemlerin daha çok bitkisel yöntemler olduğu saptanmıştır. Yaş ve eğitim geleneksel yöntemleri etkileyen faktörler olduğu görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Covid-19, Evde Karantina, Geleneksel Yöntem, Halk Sağlığı

Determining the Traditional Methods Preferred by Patients Quarantined at Home with Covid-19 Disease

ABSTRACT

This descriptive study aims to determine the traditional methods preferred by patients during quarantine who were quarantined with Covid-19 disease, which affects the whole world. The population of this study consists of 300 patients who applied to Siirt Training and Research Hospital between January-April 2021 and whose RT-PCR test results were positive and whom the researcher working in the filiation was responsible for patient follow-up. The data were collected face-to-face with the questionnaire form prepared by the researcher. Statistical analysis of the data was evaluated in SPSS 20.0 package program using descriptive statistics, chi-square test and phi (Φ) coefficient in 2X2 tables showing the amount of relationship between two nominal variables. 59.0% of the covid-19 patients used the traditional method for the disease during the quarantine period. 30.6% of the patients using the traditional method. While the use of traditional methods increased as the age of the patients increased, a weak negative correlation was found between age and the traditional method ($p < 0.05$, $\Phi = -0.14$). While patients with basic education level used more traditional methods than patients at university or higher level, a weak negative correlation was found between these two variables ($p < 0.05$, $\Phi = -0.14$).

As a result, it was determined that people resorted to traditional methods for Covid-19 disease and these methods were mostly herbal methods. Age and education were found to be factors affecting traditional methods.

Keywords: Covid-19, Home Quarantine, Traditional Method, Public Health

GİRİŞ

COVID-19 hastalığı, benzeri görülmemiş mortaliteye ve morbiditeye sahip küresel bir halk sağlığı krizidir (Jeong ve ark., 2023). Dünya Sağlık Örgütü'nün (DSÖ) 5 Mayıs 2022 tarihinde yayınladığı durum bildirir raporunda, Covid-19 hastalığının doğrudan veya dolaylı 15 milyon kişinin ölümüne sebep olduğunu açıklamıştır. Aynı rapora göre Türkiye'de hayatını kaybedenlerin sayısı ise 264 bin olmuştur. Covid-19 hastalığının korunmasında ve önlenmesinde kişisel hijyen, sağlıklı beslenme, uyku düzeni gibi konular ön plana çıkarken, hastalardan sağlamlara bulaşıcılığı önlemek içinde karantina uygulaması öne çıkmıştır (Budak, & Korkmaz, 2020; Jeong ve

ark., 2023; Kim, & Yeniova, 2022; Zhang ve ark., 2023).

Karantina, hastalığın yayılmasını önlemek amacıyla sosyal etkileşimi engelleyerek evde sınırlamanın gerektiği bir uygulamadır. Tüm Dünya'da olduğu gibi Türkiye'de de karantina uygulamaları başlamış ve 14 gün veya yeni virüs varyantı ile 20 gün karantina süresi belirlenmiştir (Bahar ve ark., 2020; Jeong ve ark., 2023; Jianhua, 2020). Bu yöntem her ne kadar salgını kontrol altına almaya ve sağlık sistemindeki yükü hafifletmeye etkili olsa da yeni sorunların doğmasına neden olmuştur. Örneğin böyle normal olmayan bir evde kapanma süreci, günlük rutinlerinin değişmesine, kişilerarası ve sosyal

etkileşimlerinin bozulmasına neden olmuştur. Evde kalmaya başlayan hasta ve ailesi için yeni dönem başlamıştır. Telefon, televizyon, internet ortamı etkileşimi artırmış, bilgi paylaşımını çoğaltmıştır. Özellikle Covid-19 hastalığı ile ilgili yeterli bilginin olmaması, ölümcül bir hastalık olması, tedavinin tam olmaması gibi haberlerin çoğunlukta olması gibi nedenler bireylerde kaygı ve panik yaşanmasına bu yüzden Covid-19 hastalığından korunmak veya hastalandığında bir an önce iyileşmek, semptomları azaltmak için geleneksel yöntemlerin kullanılacağı düşünülmektedir (Bahar ve ark., 2020; Jianhua, 2020; Sağlık Bakanlığı Halk Sağlığı Genel Müdürlüğü, 2022; Yıldırım, & İpek, 2020).

Geleneksel uygulamalar bütün dünyada olduğu gibi ülkemizde de giderek yaygınlaşmıştır. (Öztürk ve ark., 2020; Yurdakul, & Sarı, 2020). Tarih boyunca salgın hastalıklarda uygulanan geleneksel yöntemler günümüzde de kendini göstermiştir. DSÖ'nün genel tanımında geleneksel tedavi yöntemleri: sağlığın korunması, hastalıkları önleme, teşhis, iyileştirme ve tedavide kullanılan açıklanabilir olsun veya olmasın farklı kültürlerin sahip olduğu inanç, deneyim, bilgi becerilere dayanan uygulamaların tamamı olarak karşımıza çıkmaktadır (Cunningham ve ark., 2020; Karataş, 2021). Geleneksel uygulamalar tıbbi tedavilerin yerine geçen, modern biyotıp ya da tedaviler tarafından kabul edilmeyen her

türlü sağlık hizmetidir (Karataş, 2021; Öztürk ve ark., 2020; Yurdakul, & Sarı, 2020). Dünya ülkelerinin geleneksel yöntem kullanım oranlarına bakıldığında %60 ile %90 arasında olduğu görülmüştür (Kaplan, 2020; Öztürk ve ark., 2020; Ünal & Dağdeviren, 2019). Ülkemizde ise geleneksel yöntem kullanım oranı %60 olarak belirtilmiş ve yaşlı bireylerin, kemoterapi gören hastaların daha çok kullandığı saptanmıştır (Ünal & Dağdeviren, 2019). 2014 yılında çıkan 29158 sayılı Geleneksel ve Tamamlayıcı Tıp Uygulamaları Yönetmeliği (RG, 2014) gereği ülkemizde uygulanması yasal olan 15 geleneksel ve tamamlayıcı yöntem vardır. Bunlar Akupunktur, fitoterapi, apiterapi, hipnoz, sülük, homeopati, kayropratik, kupa uygulaması, müzik terapi, refleksoloji, ozon uygulaması, osteopati, proloterapi, mezoterapi, larva uygulamasıdır (Ünal & Dağdeviren, 2019). Hastaların geleneksel yöntemleri bilinçsizce kullanması, ilaç etkileşimlerine neden olabilmesi, istenmeyen yan etkilerin oluşması, uygulanan tedavilerde ilaç etkinliğini azaltması, insan sağlığına olan zararlı etkilerinden dolayı geleneksel uygulamaların doktor önerisi hariç kullanımı sakıncalıdır (Öztürk ve ark., 2020).

Hem modern tıbbi hem geleneksel yöntemleri ortak payda da buluşturan nokta; insan sağlığını korumak, geliştirmek ve sürdürmektir. Hasta sağlığını korumakla ve

geliştirmekle sorumlu olan, insanı ruhsal fiziksel bir bütün olarak ele alan, hasta ve sağlıklı bireyle uzun zaman geçiren ve danışman rolü gören hemşirelere büyük görevler düşmektedir. Gelişen, değişen dünyanın yanı sıra tanı ve tedavi yöntemleri de güncellenmektedir. Sağlık personelinin buradaki görevi güncel kalabilmek ve hastaları doğru yönlendirebilmektir. Hastaları doğru yönlendirmede, önyargısız yaklaşımda, sorularına cevap vermede sağlık personeline özellikle de ilk temasa geçilen hemşirelere önemli sorumluluklar düşmektedir (Karataş, 2021; Khorshid, & Yapucu, 2005; Yurdakul, & Sarı,2020). Bu yüzden covid-19 hastalarının en az 14 gün olan karantina süresince doktor tarafından verilen tedavi dışında tercih ettikleri yöntemler olup olmadığını ve bu yöntemleri tercih etme nedenlerini araştırmak hastanın sağlığını koruma ve geliştirmede önem arz etmektedir.

Belirtilen bu bilgiler sonucunda bu çalışmada cevap aradığımız sorular aşağıda belirtilmiştir;

1. Evinde karantina giren Covid-19'lu hastaların 14-20 gün boyunca geleneksel tamamlayıcı tıp yöntemlerine başvuruyor mu?

• 2. Evinde karantina giren Covid-19'lu hastaların geleneksel yöntem kullanma oranı nedir?

• 3. Hangi geleneksel yöntemler kullanılıyor?

• 4. Geleneksel yöntemleri tercih etme nedenleri nelerdir?

• 5. Geleneksel yöntemleri etkileyen faktörler nelerdir?

METOT VE MATERYAL

Araştırmanın Tipi

Araştırma tanımlayıcı olarak yapılmıştır.

Araştırmanın Evren ve Örneklemi

Araştırmanın evrenini Ocak-Nisan 2021 tarihleri arasında Siirt Eğitim ve Araştırma Hastanesine başvuran ve q-RT-PCR (quantitatif Real Time Polimeraz Zincir Reaksiyonu) test sonucu pozitif gelen ve fiyasyonda çalışan araştırmacının hasta takibinden sorumlu olduğu ve araştırmaya dahil edilme kriterlerine uygun 480 hasta oluşturmaktadır. Ayrıca araştırmacının fiyasyonda sorumlu olduğu 18 yaş altı olan hasta sayısı 140'tır. Çalışmaya örnekleme yöntemine gidilmeden, rastgele olarak gönüllü formunu kabul eden tüm bireyler dahil edilmiştir. Araştırma 300 katılımcı ile tamamlanmıştır.

Araştırmaya dahil edilme kriterleri;

- Covid-19 tanısı almış olup evde karantina sürecinde olmak
- 18 yaş üstü olmak
- Okur-yazar olmak veya iletişim kurabilir olmak.

Araştırmacı örnekleme alınan hastaların karantina sürecini başlatmak, sağlık durumunu değerlendirmek ve araştırma için olur almak için ev ziyareti yapmıştır. Araştırma katılmak isteyen hastaların verilerini toplamak için karantinanın biteceği son iki gün içerisinde araştırmacı tarafından tekrar evine giderek yüz-yüze veriler toplanmıştır. Anket ortalama 10-20 dakika sürmüştür. Anket uygulanırken eldiven, maske koruyucu önlük giyilmiş olup, sosyal mesafeye dikkat edilmiştir. Anket uygulanırken hastaların özel kalemleri yoksa şahsi kalem verilip kullanılan kalemler her kullanımdan sonra alkolle sterilize edilmiştir. Okur-yazar olmayan hastalara araştırmacı tarafından anket formu doldurulmuştur.

Araştırmanın Değişkenleri

Bağımsız Değişkenler: Yaş, cinsiyet, eğitim, gelir durumu, aile tipi, Covid-19 hakkında bilgi durumu, hastalık durumu.

Bağımlı Değişkenler: Karantina süresince Covid-19 hastalığı için kullanılan geleneksel tedavi durumu.

Veri Toplama Araçları

İlgili literatürün taranması (Budak, & Korkmaz, 2020; Cunningham ve ark., 2020; Kurt, & Karaali, 2020; Jianhua, 2020; Kim, & Yeniova, 2022; Zhang ve ark., 2023) ve uzman görüşü (Harran Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü

Akademik Üyeler) ile hazırlanan anket formu 28 sorudan oluşmaktadır (Ek 1). Ankette 18 tane çoktan seçmeli, 10 tane açık uçlu soru bulunmaktadır. 12 soru Covid-19 tanısı almış kişilerin sosyo-demografik özellikleri, 16 soru geleneksel tedavi yöntem kullanma durumu, kullanma özellikleri, tedavinin özellikleri hakkında sorulardır.

Araştırmanın Etik Boyutu

Çalışma için Harran Üniversitesi Klinik Araştırmalar Etik Kurulu'ndan (01.11.2021 tarih 19 nolu oturum ve 14 nolu karar), Sağlık Bakanlığından (2020-10-07T10_40_05), İl Sağlık Müdürlüğü Bilimsel Araştırma Çalışmaları Başvuruları İnceleme ve Değerlendirme Komisyonu'ndan (15-12-2020 71987595 – 799- E.1442). Ankete katılacak olan bireylerden sözel onam alınmıştır.

Verilerin İstatistiksel Değerlendirilmesi

Verilerin istatistiksel analizi Statistical Package for Social Sciences (SPSS20.0) paket programı kullanılarak değerlendirilmiştir. Çalışmanın 1,2,3,4 sorularına cevap almak için tanımlayıcı istatistikler (sayı, yüzde, ortalama değerler), 5. Soruyu değerlendirmek için Ki-kare testi ile iki isimsel değişken arasındaki ilişki miktarını gösteren 2X2 tablolarda phi (Φ) katsayı kullanılarak değerlendirilmiştir.

BULGULAR

Covid-19'lu evde izlenen hastaların %51,3'ü erkek, %45,7' si 30 yaşında veya daha küçük ($\bar{x}\pm ss:35,1\pm 13,08$), %54,0'ı üniversite veya üstü eğitim düzeyine sahiptir. Covid-19'lu hastaların %28,0'ında doktor tarafından bir kronik hastalık tanısı konulmuştur. Kronik hastalık tanısı alan hastaların %31,0'nın diyabet, %20,2'sinin kalp ve %15,5'inin astım hastalığına sahip olduğu görülmüştür. Hastaların %32,3'ü hastaneye ilk halsizlik-yorgunluk, %20,0'ı baş ağrısı şikâyetleriyle başvurmuştur. Karantinanın ilerleyen zamanlarında hastaların %25,0'ı herhangi bir şikâyetinin kalmadığını belirtirken, %23,0'ı baş ağrısı, %19,0'ı halsizlik ve yorgunluk şikâyetinin devam ettiğini söylemiştir. Covid-19'lu hastaların %55,0'ı doktor tarafından ilaç aldığını belirtmiş ve verilen ilaçların %29,7'sinin ağrı kesici, %20,6'sının antibiyotik, ağrı kesici ve vitamin ilaçlarında oluştuğunu belirtmiştir. Doktor tarafından ilaç verilen hastaların %93,3'ü kullandığı ilaçlardan fayda gördüğünü ifade etmiştir.

Covid-19'lu evde izlenen hastaların kullandıkları geleneksel yöntemlerle ilgili verileri gösteren Tablo 1'de hastaların %59,0'ı karantina süresi boyunca Covid-19 hastalığı için geleneksel yöntem kullanmıştır (Araştırma sorusu 1.2). Geleneksel yöntem kullanan hastaların %30,6'sı limon-narenciye çayı, %16,3'ü kekik çayı, %10,2'si soğan-sarımsak

kürü, %8,4'ü zencefil çayı, %1,1'i sumak çayı kullanmıştır (Araştırma sorusu 3). Hastaların %27,2'si kullandığı geleneksel yöntemi belirtmemiştir. Geleneksel yöntem kullanan hastaların %61,0'ı geleneksel yöntemi akraba veya komşusundan aldığını belirtmiştir. Hastaların %40,4'ü geleneksel yöntemi düzenli kullandığını ifade etmiştir. Araştırmaya katılan hastaların %60,5'i bu yöntemi Covid-19 hastalığından önce de kullandığını ifade etmiş olup, bu yöntemi daha önce kullanan hastaların %60,7'sinin gribal enfeksiyon ve soğuk algınlığı, %39,3'ünün yorgunluk durumu, mide rahatsızlıkları ve kronik hastalık şikâyetleri için kullandığını belirtmiştir (Araştırma sorusu 4).

Tablo 2'de Covid-19'lu evde izlenen hastaların sosyo-demografik özelliklerine göre geleneksel yöntem kullanma durumları verilmiştir. Kadın hastaların %61,0'ı geleneksel yöntem kullanırken erkek hastaların %57,1'i geleneksel yöntem kullandığı saptanmıştır.

30 yaş ve daha küçük hastaların %51,1'i geleneksel yöntem kullanırken 30 yaş üstü hastaların %65,6'sı geleneksel yöntem kullanılmıştır. Yaş ve geleneksel yöntem kullanma durumuyla ilgili anlamlı istatistiksel bir fark saptanmış ve bu iki değişken arasında negatif çok zayıf bir ilişki olduğu görülmüştür ($p<0,05$, $\Phi=-0,14$).

Tablo 1. Covid-19'lu Evde İzlenen Hastaların Kullandıkları Geleneksel Yöntemler

Değişkenler	Sayı	Yüzde
Geleneksel Yöntem Kullanma Durumu		
Evet	177	59,0
Hayır	123	41,0
Kullanılan Yöntem (n=177)		
Limon-Narenciye	54	30,6
Kekik Çayı	29	16,3
Soğan-Sarımsak Kürü	18	10,2
Zencefil Çayı	15	8,4
Muska- Hocaya götürmek	6	3,4
Akupunktur	5	2,8
Sumak Suyu	2	1,1
Belirtilmeyen	48	27,2
Geleneksel Yöntemi Aldığı Kaynak(n=177)		
Akraba-Komşu	108	61,0
Yazılı- Görsel Medya	69	39,0
Geleneksel Yöntemi Kullanma Sıklığı(n=177)		
Düzenli	72	40,4
Düzensiz	105	59,6
Geleneksel Yöntemi Daha Önce Kullanma Durumu		
Evet	107	60,5
Hayır	70	39,5
Daha Önce Kullanılan Hastalık (n=107)		
Gribal Enfeksiyon- Soğuk Algınlığı	65	60,7
Yorgunluk, Mide Rahatsızlıkları- Kronik Hastalıklar	42	39,3

Temel eğitim seviyesinde öğrenim gören hastaların %66,7'si geleneksel yöntem kullanırken üniversite veya üstü seviyesindeki hastaların %52,5'i geleneksel yöntem kullanmıştır. Eğitim seviyesi ile geleneksel

yöntem kullanma arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmuş ve bu iki değişken arasında negatif çok zayıf bir ilişki olduğu hesaplanmıştır ($p < 0,05$, $\Phi = -0,14$).

Tablo 2. Covid-19'lu Evde İzlenen Hastaların Sosyo-Demografik Özelliklerine Göre Geleneksel Yöntem Kullanma Durumları (p<0.05))

Geleneksel Yöntem Kullanma Durumu	Kullanıyor		Kullanmıyor		p
	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde	
Değişkenler					
Cinsiyet					
Kadın	89	61,0	57	39,0	,502
Erkek	88	57,1	66	42,9	
Yaş					
30 Yaş ve Daha Küçük	70	51,1	67	48,9	,011 Φ=-0,14
30 Yaş Üstü	107	65,6	56	34,4	
Eğitim					
Temel Eğitim	92	66,7	46	33,3	,013 Φ=-0,14
Üniversite veya Üstü	85	52,5	77	47,7	
Karantinada İlk Şikayetler					
Baş Ağrısı	35	58,3	25	41,7	,135
Ateş ve Öksürük	29	50,9	28	49,1	
Tat-Koku Alamama	30	76,9	9	23,1	
Halsizlik-Yorgunluk	57	58,8	40	41,2	
Hepsi	26	55,3	21	44,7	
Karantinada Son Şikayetler					
Baş Ağrısı	53	60,9	34	39,1	,411
Tat-Koku Alamama	29	70,7	12	29,3	
Halsizlik-Yorgunluk	48	56,5	37	43,5	
Şikâyet Yok	42	55,3	34	44,7	
Diğer Şikayetler	5	45,5	6	54,5	
Doktorun İlaç Verme Durumu					
Evet	96	58,2	69	41,8	,752
Hayır	81	60,0	54	40,0	

TARTIŞMA

Covid-19'lu evde izlenen hastaların 14 veya 20 günü kapsayan karantina süreleri boyunca kullandıkları geleneksel yöntemleri belirleyen bu çalışmada hastaların %59,0'ı karantina süresince geleneksel yöntem kullandığını belirtmiştir (Tablo 1). Covid-19 döneminde yapılan genel kapanmaların olduğu zamanda yapılan niteliksel bir araştırmada görüşülen kişilerin hemen hemen hepsi geleneksel yöntem kullanmıştır (Kaplan, 2020). Bu araştırmada Covid-19 hastaların kullandıkları geleneksel yöntemleri hastalıktan bir an önce iyileşmek için başvurduğu düşünülmektedir. Covid-19'un belirsiz süreci, aşı ve tıbbi yöntemlerin bulunmasına rağmen toplumun hala bir güvensizlik içinde olduğunu geleneksel yöntemlere yönelimi artırdığını göstermektedir (Özay, 2022). Bu sonuçlar hem Covid-19 hastalığının etkisinin devam etmesi, hem de hala ölümlere sebep olmasından dolayı ve bu hastalıktan iyileşmek için ya da korunmak için salgın sürecinde geleneksel yöntemlerin en çok aranan ve tedbir amacıyla başvurulan alan hâline geldiğini göstermesi ve sağlık personelinin geleneksel yöntemlere dikkat çekmesi açısından önemlidir.

Bu araştırmada geleneksel yöntem kullanan hastaların çoğunluğu limon-narenciye çayı başta olmak üzere bitkisel yöntemlere başvurduğu, hastaların hepsinin kullandıkları geleneksel yöntemden zarar görmediğini ve

yarıya yakınının bu yöntemlerle semptomlarının azalttığını belirtmiştir (Tablo 1). Çin'de Covid 19 hastalığına yönelik yapılan çalışmada bitkisel ilaçların hastalığın semptomatik ve antiviral tedaviler için sıklıkla kullanıldığı ancak bitkisel ilacın etkinliğini ve güvenliğini belirlemek için kapsamlı klinik deneyler gerekli olduğu vurgulamıştır (Cunningham ve ark., 2020). Buna yakın çalışmada da aynı sonuç çıkmıştır (Khorshid, & Yapucu, 2005). Amerika'da Laura ve Ark. (Falcı, & Shi, 2016) yetişkinlerin kullandıkları geleneksel ve tamamlayıcı tıp (NCCAM) yöntemlerini belirlemek amaçlı yaptıkları bir araştırmada araştırmacıların %52,7'sinin vitamin ve mineral takviyelerini kullandığını ve bunun en çok tercih edilen yöntem olduğunu söylemiştir. En çok kullanılan bitki çayları olarak ise sırasıyla sumak, zencefil ve zerdeçal olmuştur (Falcı, & Shi, 2016). Yapılan bir çalışma Covid-19 hastalığında bağışıklık sistemi ve solunum yolları üzerinde etkili olabilecek bitkileri çörek otu, meyan kökü, kara mürver, sarımsak, zencefil olarak sıralamıştır (Özay, 2022). Covid-19 hastaların özellikle bitkisel uygulamalara başvurma nedeni olarak o dönem de sıklıkla duyulan, söylenen ve sağlık personelinin tavsiyeleri arasında olmasından kaynaklandığı düşünülebilir. Ayrıca bitkisel yöntemlerin kolay ulaşılabilir ve kolay hazırlanabilir olunması tercih edilmesinin en önemli sebeplerinden olduğu düşünülmektedir.

Hastaların kullandıkları geleneksel yöntemlerin doğal beslenme, evde yapılan yiyecekler, idealinde olması gereken beslenme olduğu için zarar görmedikleri söylenebilir.

Çalışmamıza katılan hastaların yaşı arttıkça geleneksel yöntem kullanma durumu artmış ve yaş ile geleneksel yöntem kullanma durumu arasında negatif yönde zayıf bir ilişki saptanmıştır (Tablo 2, $p<0,05$, $\Phi=-0,14$). Onkoloji hastalarına yapılan bir araştırmada yaş arttıkça geleneksel yöntem kullanım oranının arttığını ve GETAT yöntemi kullanan hastaların özellikle 60 yaş etrafında kümelenildiği görülmüştür (Bilge, 2010). Bir başka çalışmada geleneksel yöntem kullanan kesimin büyük çoğunluğu 36-50 yaş olduğu görülmüştür (Yılmaz, 2020). Bu sonuç bize geleneksel tıbbın daha çok gözlem ve deneyime dayandığı bilgisini (Öztürk ve ark., 2020) destekler şekilde olduğunu, hastaların covid-19 hastalığından ölüm oranının yaş arttıkça yükselmesi ve iyileşmenin tam aksine yaş arttıkça düşmesinden dolayı hastaların bu hastalıktan bir an önce kurtulmak için geleneksel yöntemlere başvurduğu düşünülebilir.

Bu çalışmada hastaların kullandıkları geleneksel yöntemleri etkileyen bir başka faktörün eğitim olduğu saptanmıştır. Temel eğitime sahip olan hastalar üniversite ve üstü eğitime sahip olan hastalara göre geleneksel yöntem daha fazla kullanırken ve bu iki

değişken arasında negatif çok zayıf bir ilişki olduğu hesaplanmıştır (Tablo 2. $p<0,05$, $\Phi=-0,14$). Yapılan iki çalışmada eğitim seviyesine göre kullanılan geleneksel yöntem kullanma durumunun değiştiğini göstermiştir. Üniversite mezunları fitoterapiyi tercih ederken, üniversite ve daha alt seviyede eğitimini tamamlayan kesimde homeopatiye yönelimin arttığını göstermiştir (Oral ve ark., 2016; Yılmaz, 2020). Bu sonucu destekleyecek şekilde bireylerin eğitim seviyesi arttıkça geleneksel yöntem kullanma durumunun azaldığını belirten çalışmalar da bulunmaktadır. (Kaplan, 2020; Karataş, 2021; Oral ve ark., 2016; Özay, 2022; Öztürk ve ark., 2020; Ünal, & Dağdeviren, 2019; Yılmaz, 2020). Her ne kadar artan eğitim seviyesiyle modern tıba yönelim beklense de gelişen ve değişen dünyada hastalığa bakış açısı değişmekte, ilaçlara ve aşılar güvensizlik oluşmakta veya tedavi yetersiz bulunmaktadır. Bu durum geleneksel, alternatif- tamamlayıcı tıba ilgiyi artırmaktadır (Öztürk ve ark., 2020). Eğitim arttıkça bilgiye ulaşma oranı ve bilgiye ulaşmak için gösterilen çaba da artmaktadır. Kişinin bu nedenden kaynaklı sorguladığı ve emin olmadığı yöntemlerden kaçındığını düşündürmektedir. Eğitim seviyesi düşük veya okur-yazar olmayan hastaların ise akraba, komşu, kitle iletişim araçlarından bilgiyi aldığı ve çok sorgulamadan aldığı kaynağa güvenerek geleneksel yöntemleri uyguladığı anlaşılmaktadır.

Çalışmada geleneksel yöntem kullanan hastaların %61,0'ı kullandığı yöntemi akraba ve komşudan duyduğunu belirtmiştir (Tablo 1). Tarih boyunca görülen küresel salgınlarda tanı ve tedavi için çözüm arayan toplumlar daha çok ortak alan paylaştıkları ve sürekli iletişim halinde oldukları akraba, komşu yakın temasta oldukları kişiler tarafından bilgileri almıştır (Kaplan, 2020; Karataş, 2021; Özay, 2022; Öztürk ve ark., 2020; Yılmaz, 2020). Geleneksel yöntem kullandığını ifade eden hastaların %60,5'i bu yöntemi daha önce başka hastalıklarda kullandığını ifade ederken geleneksel yöntemi daha önce kullandığını söyleyen hastaların ise %60,7'si bu yöntemi gribal enfeksiyon ve soğuk algınlığında kullandığını belirtmiştir (Tablo 1). Covid-19'un ve soğuk algınlığının belirtilerinin ve bulaş yolunun benzer olmasından kaynaklı hastaların soğuk algınlığında kullandıkları geleneksel yöntemi Covid-19'da da kullanmaya devam ettiğini göstermektedir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu çalışma araştırmaya katılan 14-20 gün boyunca evinde karantina giren 300 Covid-19 hastasının beyanları ile sınırlıdır. Bu çalışmada ana sonuç Covid-19'lu hastaların çoğunluğun geleneksel yöntem kullandığı ve kullanılan geleneksel yöntemin daha çok bitkisel içerikli ürünler olduğu saptanmış ve geleneksel yöntemlerin hastalar tarafından tedavi fırsatı

olarak tercih edilmiştir. Eğitim düzeyi yüksek olan ve yaşı daha küçük olan hastaların geleneksel yöntem kullanma oranının düşük olduğu görülmüştür. Bu sonuçlar doğrultusunda; zarar verecek geleneksel yöntemlerin sağlık personeli tarafından bilinmesi ve bu yöntemleri kullanmaktan kaçınmak için toplumun bilgilendirilmesi, halk arasında yanlış bilinen veya ön yargı ile yaklaşılan bilgilerin yayılımı engellenmesi önerilmelidir.

KAYNAKLAR

- Bahar, A., Çuhadar, D., & Bahar, G. (2020). Covid-19 Pandemisi: Karantina ve İzolasyon Sürecinde Ruh Sağlığı. *Erü Sağlık Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 7(2), 42-48.
- Bilge, Z. (2010). Kanserli Hastaların Tamamlayıcı ve Alternatif Tedavi Yöntemlerini Kullanımı. *Dicle Üniversitesi Tıp Fakültesi İç Hastalıkları Anabilim Dalı. Yüksek Lisans Tezi*. 2010. Diyarbakır
- Budak, F., & Korkmaz, Ş. (2020). COVID-19 pandemi sürecine yönelik genel bir değerlendirme: Türkiye örneği. *Sosyal Araştırmalar ve Yönetim Dergisi*, (1), 62-79.
- Cunningham, A. C., Goh, H. P., & Koh, D. (2020). Treatment of COVID-19: old tricks for new challenges. *Critical Care*, 24, 1-2.
- Falci, L., Shi, Z., & Greenlee, H. (2016). Peer reviewed: multiple chronic conditions and use of complementary and alternative medicine among US adults: results from the 2012 National Health Interview Survey. *Preventing chronic disease*, 13.1-13.
- Jeong, Y. J., Wi, Y. M., Park, H., Lee, J. E., Kim, S. H., & Lee, K. S. (2023). Current and Emerging Knowledge in COVID-19. *Radiology*, 222462. DOI: 10.1148/radiol.222462
- Jianhua, G. O. N. G. (2020). Çin'in yeni koronavirüs zatürresine karşı savaşı: Mücadeleler, sonuçlar ve yansımalar. *Kuşak ve Yol Girişimi Dergisi (BRIQ)*, 1(2), 90-102.

- Kaplan, M. (2020). Covid-19: Küresel Salgın Sürecinde Geleneksel ve Tamamlayıcı Tedavi Uygulamaları. *Milli Folklor Dergisi*, 16(127), 35-45
- Karataş, H. (2021). Türkiye’de Halk Hekimliği Uygulama Alanında İki Ekol: Şifacılar ve Hekimler. *Folklor/Edebiyat*, 27(105), 81-99.
- Khorshid, L., & Yapucu, Ü. (2005). Tamamlayıcı Tedavilerde Hemşirenin Rolü. *Anadolu Hemşirelik ve Sağlık Bilimleri Dergisi*, 8(2), 124-130.
- Kim, S. Y., & Yeniova, A. Ö. (2022). Global, regional, and national incidence and mortality of COVID-19 in 237 countries and territories, January 2022: a systematic analysis for World Health Organization COVID-19 Dashboard. *Life Cycle*, 2.
- Kurt, A. F., & Karaali, R. (2020). SARS-CoV-2 Nedir, Bu Güne Nasıl Geldik? *Medical Research Reports*, 3(3), 54-62.
- Oral, B., Öztürk, A., Balcı, E., & Sevinç, N. (2016). Aile sağlığı merkezine başvuranların geleneksel/alternatif tıpla ilgili görüşleri ve kullanım durumu. *TAF Prev Med Bull*, 15(2), 75.
- Özay, C. (2022). Koronavirüs Hastalığı’nda (COVID-19) Bağışıklık Sistemi Üzerinde Etki Gösteren Bazı Önemli Tıbbi Bitkiler ve Kullanılabilirlikleri. *İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 7 (1), 117-121.
- Öztürk, Y. E., Dömbekci, H. A., & Seda, Ü. N. A. L. (2020). Geleneksel Tamamlayıcı ve Alternatif Tıp Kullanımı. *Bütünleyici ve Anadolu Tıbbı Dergisi*, 1(3), 23-35.
- Resmi Gazete, 27 Ekim 2014, Sayı 29158.
- T.C. Sağlık Bakanlığı Halk Sağlığı Genel Müdürlüğü. (2022). Covid-19 (Sars-Cov-2 Enfeksiyonu) Rehberi Bilim Kurulu Çalışması. Ankara. p.89
- Ünal, M., & Dağdeviren, H.N. (2019). Geleneksel ve tamamlayıcı tıp yöntemleri. *Euras J Fam Med*, 8(1),1-9. Doi:10.33880/ejfm.201908010
- Yıldırım O, İpek İ. Yeni Koronavirüs Salgını Dolayısıyla Gündeme Gelen Sosyal İzolasyon ve Gönüllü Karantina Döneminde İnternet ve Sosyal Medya Kullanımı. *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi* 2020; (52), 69-94.
- Yılmaz, S. (2020). Türk Toplumunda Geleneksel Tedavi Yöntemlerinin Faydasına İnanma ve Bu Yöntemlere Başvurma Örüntüleri. *Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 10 (3), 941-953.
- Yurdakul, E. S., & Oktay, S. A. R. I. (2020). Geleneksel ve Tamamlayıcı Tıp Uygulamalarının Etik Yönden İncelenmesi. *Mersin Üniversitesi Tıp Fakültesi Lokman Hekim Tıp Tarihi ve Folklorik Tıp Dergisi*, 10(3), 404-414.
- Zhang, J. J., Dong, X., Liu, G. H., & Gao, Y. D. (2023). Risk and protective factors for COVID-19 morbidity, severity, and mortality. *Clinical Reviews in Allergy & Immunology*, 64(1), 90-107. DOI: 10.1007/s12016-022-08921-5